

Nr 252.

Av herr **Lindhagen**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område m. m.*

Om man vill söka någon insikt i det skärande motsatsförhållandet mellan livets krav och statsmaktens förmåga att avlyssna dem, erbjuda statsåtgärderna att bereda ägare av bostadshus på annans mark en trygg besittning även till själva marken ett gripande exempel. Ingenstädes avslöjas väl skoningslösare vår sociala valhändhet och desorganisationen i jordfrågans behandling.

Människans kamp om ett hem gäller först ett stycke jord att bygga det på. I äldre tider, då landets befolkning var fåtalig och mest bestod av bönder samt borgerskapet i de små lantliga städerna fick jord av kronan, var detta bekymmer säkerligen mera överkomligt. Men tiderna förändrades. Folkmängden ökades hand i hand med industrialismens landvinningar, storstäderna växte upp, bondbefolkningen gick tillbaka såsom dominerande klass och undergrävdes ytterligare genom de industriella förvärven av bondejord.

Nu reste sig svårigheter överallt för människorna att få mark under fötterna för hem och härd. I städerna fick man hyra bostäder på nåder av dem, som kunde göra affär i att bygga stora hyreskaserner. På landsbygden här och var, där en jordsmula kunde få brukas och en arbetsförtjänst erbjöd sig, måste den bärgningssökande skaffa sig och sin familj tak över huvudet så gott han kunde. Även här var han beroende av jordägarens nåd. Ingen upplyst enväldshärskare av Karl den niondes eller Karl den elftes läggning stod honom bi i livskampen. Statsmakten blev alltmer funktionaristisk och formell. Människorna voro hopplöst överlämnade åt sig själva i brottningen mot ett själlöst öde.

Så uppkommo i landet dessa hundra tusenden lägenheter på ofri grund. I många fall voro upplåtelsevillkoren rimliga för tillfället, i andra obilliga, i alla svävade framtidens ovisshet över dessa rotlösa familjers huvuden. Upplåtelsen gällde endast för viss tid och efter dess utgång var det lilla hemmanets öde lagt godtyckligt i jordägarens hand. Någon äganderätt stod i talrika, ja säkerligen i de flesta fall ej att erhålla.

Det var särskilt från medlet av förra århundradet, som detta slag av nödupplåtelser begynte taga en allt större omfattning. Så kommo små-

ningom tider, då upplåtelseerna började förfalla här och var. Därmed började lidandets väg för många lägenhetsinnehavare och farhågor för samma öde hos den, för vilken upplåtelsens slut började nalkas. Statsmakten hade emellertid ingen känning av vad sålunda försiggick på djupet. Den var icke organiserad för sådant ändamål, och väl uppmärksam på dylika företeelser, ställde den sig genast oförstående. I funktionarismens urval och utbildning var medkänsla en ganska främmande företeelse.

Människorna resignerade som vanligt under sådana förhållanden, och klimatet har lärt folket tålmod och benägenhet att röra på sig. Förr eller senare måste emellertid det oundgängliga inträffa. Nämligen de första famlande försöken att fästa vederbörandes uppmärksamhet på det påtagliga missförhållandet.

Efter dessa inledande ord till två av mig uti ifrågavarande ämne väckta omfattande motioner i första kammaren (nr 82 för 1921 och nr 173 för 1922) följde en historisk skildring av detta lagstiftningsarbets lidandes väg hos statsmakterna samt därefter ett försök till en ingående kritik av 1917 års expropriationslagstiftning i ämnet för samhällen med sammanträngd befolkning samt 1918 års ensittarlag för avhjälpan av det stora missförhållandet på landsbygden. Till denna framställning hänvisas härmed och tilläggas nu allenast några erinringar med anledning av den vid 1925 års riksdag i ämnet framlagda propositionen (nr 142). Dessa erinringar innefatta väsentligen ett upprepande av de i berörda motioner framställda uppfattningar, i den mån dessa ej vunnit avseende i jordkommissionens förslag samt i propositionerna av 1921 och 1922, vilka väsentligen framfört kommissionens förslag. Den utförliga motiveringen återfinnes i nämnda motioner. Nedan inskränker jag mig till en kortfattad motivering.

1) Förslaget bibehåller fortfarande *en viss upplåtelse* såsom förutsättning för att lösen av tomtens skall ifrågakomma. Detta har blivit en slags besvärjelseformel för ifrågavarande lagstiftning. Häremot måste erinras, att när en familj får upplåtelse av mark för att där uppföra en bostad och sedan även gör det, har väl även jordägaren räknat med denna eventualitet. Han upplåter icke rimligen för ett så stadigvarande ändamål ett område, som vållar honom själv olägenhet. Lagen medger för övrigt ej lösen, om avståndet av tomtens skulle bereda jordägaren avsevärd olägenhet. Däri ligger det erforderliga skyddet för honom och icke i den förenämnda, såvitt jag förstår, meningslösa tidsbestämmelsen. Denna senare bör därför utgå.

2) I författningens lydelse enligt lagen den 28 juni 1918 stadgas såsom förutsättning för dess tillämpning, att å området den 1 januari 1918 fanns nöjaktig bostad för brukaren och hans familj. Enligt författningens lydelse i gällande lag av den 26 mars 1920 bestämdes nämnda tidpunkt till *den 1 januari 1919*. Jordkommissionens förslag den 28 april 1921

satte berörda tid följdriktigt till den 1 januari 1921. Det till lagrådet den 3 mars 1922 remitterade förslaget bibehöll sistnämnda datum. Den till riksdagen den 22 maj 1922 avlämnade propositionen hade emellertid återfört tidsbestämmelsen till den 1 januari 1919. Den senare förändringen vidtogs med anledning av anmärkningar av lagrådets ledamöter av huvudsakligt innehåll, att lagen avsåg förflutna upplåtelse och icke borde hota med dess utsträckning oavslått till nya.

Lagrådets behandling vid olika tillfällen av ensittarlagen belyser lagrådets obenägenhet att nitälska för sociala lagars effektivitet. Ingen erinran förekommer i sådant syfte men väl upprepade bemödanden att avknappa på lagens räckvidd av varjehanda förevändningar. Likaväl som lagen av år 1918 kunde sätta tiden till den 1 januari 1918, kan väl dock en lag av 1925 bestämma tiden till den 1 januari 1925, vilket sålunda föreslås.

I detta sammanhang måste erinras, att ifrågavarande lagstiftning, om den vill vara genomtänkt, kräver samtidig uppmärksamhet på angelägenheten att tillhandahålla tomtmark för framtida bostadslägenheters tillkomst. Lagrådets förenämnda återhållsamhet gent emot framtiden påkallar ännu mer en sådan uppmärksamhet. Detta förutsätter dock social omtanke och därför uteblir en sådan vidsyn alldeles i granskningen.

Denna lagstiftning visar vilket stort behov av tomter för bostäder förefinnes på landsbygden och hur svårt det har varit att bekomma dem. Omtanken måste således nu samtidigt och utan uppskov riktas på att tillgodose de kommande behoven på ett bättre sätt. Detta blir så mycket mer angeläget, som behovets tillgodoseende genom ovissa nyttjanderättsupplåtelse minskas i och med ifrågavarande lagstiftning. Jordkommissionens utredning visar visserligen, att, i strid mot vad myndigheterna antagit, sådana dåliga upplåtelse fortfarande äga rum i ganska avsevärd omfattning. Men givetvis minskas benägenheten därtill genom lagstiftningen, och den ifrågavarande lagstiftningen utgör i varje fall en varning mot att bygga hemmen å landsbygden på så lös sand.

Den förenämnda konsekvensen av ifrågavarande lagstiftning behöver emellertid ej taga sig något uttryck i denna motion. Det framtida behovet av bostadstomter har nämligen uppmärksamats i en inom andra lagutskottet detta år handlagd motion om anskaffande av tomtmark till bostäder, ytterst med stöd av en expropriationslagstiftning.

3) I det framlagda förslaget har utgått jordkommissionens förslag, att lösen även får omfatta *mark, som ingår i tomtindelning*, och i stället föreskrivits än mer, att lagen ej äger tillämpning på *mark, som ingår i fastställd stadsplan*. Det är även här lagrådet, som lagt in sin auktoritet och offrat livets realiteter, i detta fall hemmens bevarande, för svävande formella konstruktioner. Någon medkänsla med de människor, som på detta sätt bliva hemlösa, ligger ju också som bekant under juridikens värdighet. Äganderättsförhållandena äro ett och stadsplanerna ett annat. Där det

inom stadsplan finnes någon, som har eget hus på annans grund till en viss omfattning och detta går för sig, så bör det också gå för sig att han får sådan rätt till grunden, att han kan behålla sitt hem. En bestämmelse i huvudsakligen det syfte, som innefattas i andra paragrafen i det år 1922 till lagrådet remitterade förslaget, bör bibehållas.

4) I förslaget har bibehållits gällande föreskrift, att lösningsrätt ej må göras gällande, då *nyttjanderätten till marken förverkats*. Det är minst sagt omtvistligt, om detta alltid är rättvist. Ofta, kanske oftast, kan det vara en alldeles för sträng påföljd. Ett mänskligare resultat uppnåddes, om husägarens familj fick behålla hemmet mot att jordägaren ersattes för de förluster, som föranlett avtalets upphörande. I de föregående motionerna föreslogos följande bestämmelser:

Skulle lösningsrätts utövning i något fall uppenbarligen medföra synnerlig olägenhet för jordägaren tillhörig fastighet, varå eller invid vilken området är beläget, är jordägaren berättigad vägra inlösen. I sådant fall vare, där nyttjanderättshavaren det begär, jordägaren skyldig lösa byggnaderna eller ock upplåta annat för nyttjanderättshavaren lämpligt område, dit byggnaderna kunna mot rimlig kostnad inom skälig tid flyttas, och vare jordägaren tillika pliktig betala hälften av flyttningskostnaden (motiv. sid. 20 o. f.).

5) Det gives åtskilliga sätt på vilka en social lag kan bliva verkningslös. Formuleringen av vad som skall anses vara tillräcklig olägenhet för jordägaren, för att lösningsrätten skall upphävas, erbjuder ett sådant äventyr. Enligt 1922 års proposition skulle »synnerlig» olägenhet för jordägaren medföra lösningsrättens förlust. Den nu framlagda propositionen föreslår, såsom ock gällande lag stadgar, i stället »avsevärd» olägenhet, vilket är något mindre och mera svävande på samma gång. Allmänna expropriationslagen stadgar i 12 § att om genom expropriationen eller den exproprierade delens användande en återstående del av fastigheten lider »synnerligt» men, skall jämväl denna del exproprieras, om ägaren det begär. Skall nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåtas och föranledes därav »synnerligt» men för fastigheten eller någon del därav, vare ock ägaren berättigad fordra, att område, som lider sådant men, skall lösas.

Faran ligger i förrättningsmännens subjektiva omdöme om vad som är avsevärt men. I allmänhet äro förrättningsmännen mer benägna att lyssna till en mäktigare jordägares uppfattning än till en obetydlig liten husägares berättigade anspråk. När jordkommissionen i sitt tidigaste förslag glömde bort till och med ordet »avsevärd» och således i högsta grad äventyrade lagens tillämpning, gjorde lagrådet ingen invändning eller erinran mot detta äventyr, trots påminnelse därom i en reservation. När däremot man såsom i 1922 års proposition söker trygga lagens tillämpning genom ordet »synnerligt», skyndar sig lagrådet att erinra, att ordet »avsevärd» bör utbyta det förra uttrycket. Det är denna lagrådets frånvaro av medkänsla för det sociala ändamålets effektivitet, som nu även i

denna punkt fått falla utslaget. Förslaget bör ändras till överensstämmelse med 1922 års proposition.

6) Ifråga om *storleken av den mark, som får avlösas* med hänsyn till förefintligheten av nyttjanderättshavarens äganderätt till byggnaderna, lämnar expropriationslagen ingen föreskrift. I regeln får exproprieras den tomt, som brukas till byggnaderna, oavsett storlek, men med möjlighet naturligtvis att vid beviljande av expropriation, göra begränsningar, om förhållandena uppenbarligen påkalla det. Torpkommissionen gjorde åter som villkor, att värdet av jorden borde understiga värdet av nyttjanderättshavarens åbyggnad. Egnahemssakkunniga däremot ville icke medverka till några villkor ifråga om tomtens värde och storlek. De fordrade endast, »att lägenheten är så fullständigt bebyggd, att den utgör ett eget hem». Propositionen vid 1918 års riksdag gick en medelväg och förordade, att minst hälften av det värde området av byggnader äger, skulle belöpa å de brukaren tillhöriga byggnaderna. Denna bestämmelse återfinnes i 1918 års lag. På jordkommissionens hemställan ändrades bestämmelsen emellertid år 1920 därhän, att »minst hälften» utbyttes mot »minst en fjärdedel».

Egentligen föreligger här, skulle man kunna säga, en formulering, som icke fullt iakttagit nyttjanderättshavarens rätt. Det är nämligen icke blott byggnaderna, utan även *förbättringarna å tomten*, som äro en nyttjanderättshavarens tillhörighet, såsom ock i lagen angives. En rättelse härutinnan vore således på sin plats. Emellertid visar den av jordkommissionen föranstaltade utredningen, att lägenheter av ifrågavarande slag hava en så jämförelsevis ringa areal och ett i förhållande därtill så högt taxeringsvärde å byggnaderna, att det i så gott som alla fall måste anses uteslutet, att de ej komma under lagen, även om jordförbättringarnas värde ej lägges till byggnadernas värde. Något fall, där detta har betydelse, kan dock möjligen förekomma. En bestämmelse härom synes därför böra eventuellt tilläggas. Då emellertid det ligger i sakens natur och även vitsordas av utredningen, att egna hus aldrig förekomma annat än på någorlunda begränsade områden och jordägaren själv bestämt ägor-nas storlek vid upplåtelsen, synes expropriationslagens oförbehållsamhet i fråga om markens storlek lämpa sig väl även för ensittarlagen. Om man vill, kan även här åt förrättningsmännen lämnas uppdrag att begränsa området, om sådant påkallas och uppenbarligen är befogat. Men någon olycka lär icke ske, om någon gång ett större område medföljer byggnaderna.

Det hemställes alltså i första hand, att villkoret om ett visst förhållande mellan markens och byggnadernas värde utgår, eventuellt med den befogenhet som nyss sagts, eller, om detta ej kan bifallas, att till byggnadernas värde även lägges värdet av de i 5 § omnämnda jordförbättringarna.

7) Det får ej förbises, att i fråga om många lägenheter på skilda ställen i landet är det *oklart vem äganderätten till husen tillkommer*. Särskilt är

detta fallet, då, såsom ofta förekommer, lägenhetshavaren byggt husen, men erhållit virke till desamma i större eller mindre mån från jordägarens skog mot ersättning som lägges på arrendet. I Arilds fiskeläge förekomma tomter med hus, som ursprungligen uppförts av lägenhetshavare, men sedan övergått i jordägarens ägo enligt hans önskan såsom vederlag för erhållet virke till reparationer av husen eller dylikt. För dessa hus betalas ett litet belopp såsom tillägg till jordarrendet. Det finns i Arild till och med hus, som anses ägas till hälften av jordägaren och till hälften av arrendatorn. Någon skillnad i övrigt i traditioner och tillvarelsesätt finnes icke mellan dessa olika besittningar.

På dessa platser är det ett behov, att även nämnda lägenheter komma under lagen, och det är väl rimligt, att jämväl dessa lägenhetshavare erhålla någon hjälp. Formuleringen kunde erhålla ungefär följande innehåll:

Finnes på lägenhet hus, som tidigare tillhört lägenhetshavaren men övergått till jordägaren för lämnat reparationsvirke eller dylikt eller kan på grund av liknande omständigheter lägenhetshavaren sägas skäligen hava del i huset, må lösningsrätt till området enligt denna lag ävenledes äga rum. Det åligger därvid lägenhetshavaren att jämväl ersätta jordägaren för vad denne kan anses hava påkostat byggnaderna.

8) När en begärd utlösning anses böra vägras på grund av därav uppkommen olägenhet för jordägaren kan det icke vara riktigt att utan vidare ställa husägaren och hans familj rättslös. Såvida husägaren därför begär, att *husen få flyttas till en annan plats* på jordägarens område, som icke kan lända honom till något men, bör detta få ske, och en tomt istället där få lösas. Vägrar jordägaren detta, bör det åligger honom att giva full lösen för husen. I de åberopade motionerna har ansetts, att flyttningskostnaden borde till hälften betalas av jordägaren.

9) Lika viktigt som en social jordlags tillkomst är, att *tillämpningen lägges i de rätta händerna*. Därtill fordras intresse, medkänsla, övöld och erfarenhet. Denna sida av lagstiftningen försummas merendels, man kan gärna säga totalt.

I fråga om ensittarlagen är det så ställt, att förrättningsmännen i stort sett ensidigt representera jordägareintresset. I varje fall ha de ej utsetts på grund av någon kompetens att tillvarataga lagens sociala innehåll. Lantmätaren är självskriven, han tillhör den övre världen, och många klagomål bruka höras över den brist på socialt intresse, som från lantmätare också ådagaläggas vid lantmåteriförrättningar, och över deras undfallenhet för den mäktige jordägaren. Skiftesgodemännen äro också självskrivna, de utses förnämligast av jordägare och äro väl själva nästan alltid jordägare. De representera således krasst jordägareintresset, vilket sålunda av lagen blivit satt att tillvarataga de rotlösa husägarnas intressen. För åtskillig tid sedan fäste vid ett samtal de högsta vederbörande inom lantmäteristyrelsen min uppmärksamhet på detta självklara missförhållande. De anförde såsom exempel några fall från närheten av Stockholm, där särskilt genom skiftesgodemän-

nens tillskyndan prisen på tomter, som skulle lösas, bestämts till belopp, som av vederhäftiga personer ansetts vara alldeles orimliga. Från Skåne och andra orter hava ingått liknande upplysningar. Skiftesgodemännen äro helt enkelt intresserade i höga jordpris på orten. (Se jordkommissionen del IV sid. 122 o. f.)

Den som menar allvar med en lagstiftning kan icke stillatigande finna sig i ett sådant sätt att lagstifta, när dess oeffterrättlighet uppenbarats. I jordkommissionens betänkande har framhållits på mer än ett ställe önskvärdheten av ett enhetligt förfarande i organisationen av lösen enligt ensittarlagen samt frilösning av arrendjord och expropriation för bildandet av nya jordbruk. För de båda sistnämnda fallen har i förslagen ett försök gjorts att skapa en nämnd, som kan vara mer självständig och frigjord från det stora jordägareintresset. Med hänvisning till detta förslag bör redan nu i ensittarlagen införas en ordning för förrättningsmännens utseende, som sålunda föreslagits eller eljest kan anses tillfredsställa rimliga fordringar.

10) Den ifrågakommande lagstiftningen tillgodoser företrädesvis endast dem, som hava ekonomiska resurser och företagsamhet. Enligt lagen åligger det nämligen nyttjanderättshavaren att själv taga hand om frågan, anskaffa och betala det biträde han behöver, bevaka sin talan vid olika förekommande tillfällen, bekosta förrättning och allt vad därtill hör samt tämligen snart efteråt utan åtnjutande av några amorteringstider och ofta kanske även av in-teckningsmöjlighet uti en ännu ej lagfaren tomt nedsätta hela den bestämda löseskillingen. En sådan »rätt» för medellösa och bortkomna parter är ingen levande rätt. Hur skall en vanlig liten medborgare utan juridiska kunskaper och ekonomiska resurser någonsin bli hjälpt på detta sätt. Att bemästra alla dessa former, att inlåta sig på risken av ett ovisst avgörande, att avvakta beslut av myndigheter, som icke hava hjärtelag, tillräckligt intresse eller erforderlig tid att ömma för vad just i detta fall gäller för en viss person, alla dylika hänvisningar äro endast ett skådespel i lagtexterna och ingen utövning av rättvisa.

Vid sidan av det enskilda initiativet bör således finnas *även en rätt till initiativ för det allmänna* att i förekommande fall utföra och bevaka den medellösa husägarens talan samt för honom i mån av behov förskottera utgifterna. Rätt till ett sådant målsmanskaps utförande bör i ensittarlagen, liksom skett för motsvarande fall i expropriationslagen, tilläggas kronan samt vederbörande kommun och municipalsamhälle.

11) En lika ofrånkomlig som förbisedd sak är också *lagens finansiering* till förmån för de ovan omnämnda obemedlade husägarna. Låneunderstöd måste även här liksom i så många andra fall stå till buds på rimliga villkor och på den tid de behövas. Regeringens proposition underlåter nu liksom förut att ägna någon tanke åt denna angelägenhet, oaktat erinringar upprepade gånger framstälts i riksdagen och även inom jordkommissionen.

12) Det omnämnes i propositionen, att i sammanhang med lagens utfärdande komma att tagas i övervägande de åtgärder, som kunna erfordras för att lagen skall på ett effektivt sätt bringas till därav intresserades kännedom ute i orterna. Såsom förut erinrats kan detta dock icke anses tillfyllest. Även om det allmänna ej erbjuder sig att såsom målsman för husägaren föra dennas talan i dess helhet, måste *någon hjälpreda finnas även för det enskilda initiativet*. En ansats därtill föreligger redan nu, men det är obestridligt, att denna hjälp saknar i hög grad effektivitet. Därtill fordras även ett inspekterande av ifrågavarande jordreforms verkningar.

13) Det är bekant, att *allmänna expropriationslagens motsvarande stadganden* för samhällen med sammanträngd befolkning knappast fått någon tillämpning. Det allmänna initiativet uteblir. Majoriteterna inom en kommun eller municipalsamhälle kunna ej förmås att taga initiativ. Kronans rätt därtill är icke på något som helst sätt organiserad i saknad förmodligen av intresse därför hos vederbörande. Detta stora spektakel i lagstiftningsväg får fortgå, och oaktat upprepade erinringar därom inom riksdagen, i petitioner till regeringen och även inom jordkommissionen har det hitintills ej funnits möjlighet att kunna förmå någon vederbörande att ens låtsas om saken.

De båda lagarna äro så skrivna, att det enskilda initiativet kan numera göra sig gällande i vissa fall även inom den allmänna expropriationslagens verksamhetsområde. Husägare med ekonomiska resurser lära även börjat taga initiativ i vissa fall i brist på ingripande från det allmänna. Denna utväg bör vidgas genom att låta jämväl ensittarlagen få fullt gälla på alla områden, liksom ovan föreslagits, att så skall ske även med det allmännas möjlighet till ett ingripande. Det allmänna och enskilda initiativet böra, synes mig, båda få göra sig gällande i hela riket, oavsett om det gäller landsbygden eller trängre bebyggda samhällen.

På de motiv som sålunda ovan anförts och i de återopade motionerna utvecklats hemställes,

att riksdagen med anledning av propositionen nr 142 om ensittarlagens förbättring ville:

A) för sin del besluta eller, om svårigheter därför möta, begära förslag till ändringar eller tillägg i propositionen i syfte att:

1) bestämmelsen om viss upplåtelsestid för rätt till marklösen utgår;

2) lagen vinner tillämpning, då å området den 1 januari 1925 fanns nöjaktig bostad för brukaren och familj;

3) rätt till lösen även får omfatta mark, som ingår i fastställd stadsplan och tomtindelning;

4) möjligheter beredas husägare att bibehålla sitt hem, även om nyttjanderätt till marken förverkas;

5) lösningsrätten förfaller, då den medför »synnerlig» olägenhet för jordägaren;

6) villkoret om ett visst förhållande mellan markens och byggnadernas värde utgår eller, om detta ej bifalles, till byggnadernas värde även lägges värdet av jordförbättringarna å området;

7) rätt till lösen får äga rum även i de fall, att jordägaren kan anses hava någon större eller mindre del i huset på grund av tillsläppt virke m. m. dylikt;

8) möjlighet på sätt ovan sägs beredes husägaren och hans familj att behålla hemmet, även då lösen av marken anses icke kunna äga rum på grund av olägenhet för jordägaren;

9) förrättningsmännen utses så, att de icke, såsom nu gäller och fortfarande föreslagits, ensidigt representera jordägareintresset och således äro benägna att uppdriva lösenbeloppet;

10) vid sidan av det enskilda initiativet även medges initiativ för det allmänna, representerat av kronan ävensom vederbörande kommun och municipal-samhälle, att såsom målsman utföra och bevaka särskilt medellösa husägares talan samt förskottera utgifterna;

B) hos regeringen begära ett övervägande och, så vitt riksdagens medverkan erfordras, förslag till:

11) lagens finansiering genom låneunderstöd på rätt sätt och i rätt tid till särskilt obemedlade husägare;

12) åtgärder icke blott till lagens kungörande för intresserade uti orterna utan ock för inspekterande av lagens verkningar samt beredande av hjälp även för det enskilda initiativet i större utsträckning än nu äger rum; och

13) rätt jämväl till enskilt initiativ i lagens syfte

utsträcker i hela dess vidd till sådana samhällen med sammanträngd befolkning, där för närvarande huvudsakligen endast allmänt initiativ enligt allmänna expropriationslagen får ifrågakomma.

Stockholm den 31 mars 1925.

Carl Lindhagen.